МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Кафедра української мови і літератури

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної

роботи _____ Кузнецова О. А.

27 серпня 2020 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Ступінь бакалавра

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)

014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Українська мова і література. Мова і література (англійська))»

Миколаїв – 2020

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Корнієнко Ірина Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури.

РЕЦЕНЗЕНТ: кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та між культурної комунікації Чорноморського національного університету імені Петра Могили Зинякова А.А.

Програму схвалено на засіданні кафедри української мови і літератури
Протокол від "03" вересня 2020 року № 2
Завідувач кафедри української мови і літератури _____ (Рускуліс Л. В.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету
Протокол від "03" вересня 2020 року № 1
Голова навчально-методичної комісії _____(Мороз Т. О.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету
Протокол від "27" серпня 2020 року № 11
Голова навчально-методичної комісії _____ (Кузнецова О. А.)

Анотація

У процесі вивчення дисципліни «Загальне мовознавство» відбувається вивчення закономірностей розвитку і функціонування мови в її багатоаспектних зв'язках із людиною, суспільством, історією, культурою з урахуванням методів дослідження та опису мови, а також здобутків лінгвістики за багато віків її розвитку. Засвоюються знання про знакову теорію мови; структуру мовної системи; чинники мовного розвитку; методи і прийоми вивчення й опису мов. Формуються вміння давати оцінку основним здобуткам та досягненням світового і вітчизняного мовознавства; характеризувати теоретичні положення лінгвістичних концепцій різних мовознавців; аналізувати сучасні теорії фонеми, морфеми, частин мови і речення; новітні тенденції у розв'язанні питань про співвідношення мови і мислення, мови і мовлення. Удосконалюються знання з фонологічного, лексичного, граматичного й проміжних рівнів мовної системи та з основних положень курсу, виходячи із сучасного стану мовознавчої науки.

Ключові слова: мовознавство, мова, мовлення, мислення, знакова система, мовна система, соціолінгвістика, методи лінгвістичних досліджень.

Summary

In the process of studying the discipline "General Linguistics" there is a study of patterns of development and functioning of language in its multifaceted relations with man, society, history, culture, taking into account research methods and description of language and also achievements of linguistics over many centuries of its development. Knowledge of the sign theory of language; structure of the language system; factors of language development; methods and techniques of learning and description of languages is acquired. The ability to evaluate the main achievements and achievements of world and domestic linguistics; to characterize the theoretical positions of linguistic concepts of different linguists; analyze modern theories of phonemes, morphemes, parts of speech and sentences; the latest trends in the solving issues about relationship between language and thinking, language and speech is formed. Knowledge of phonological, lexical, grammatical and intermediate levels of the language system and the main positions of the course are improved, based on the current state of linguistics.

Key words: linguistics, language, speech, thinking, sign system, language system, sociolinguistics, methods of linguistic research.

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Загальне мовознавство» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література. Мова і література (англійська))» підготовки бакалаврів спеціальності «014 Середня освіта (Українська мова і література)».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є мова як засіб спілкування в її функціонуванні та взаємозв'язках з мисленням, мовленням, суспільством, культурою, історією тощо.

Міждисциплінарні зв'язки: лінгвістика, психологія, педагогіка, філософія.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

1. 1. Мета: вивчення закономірностей розвитку і функціонування мови в її багатоаспектних зв'язках із людиною, суспільством, історією, культурою з урахуванням методів дослідження та опису мови, а також здобутків лінгвістики за багато віків її розвитку.

1. 2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є: засвоїти знання про сучасний стан науки про мову, її знакову природу і структуру, про фонологічну, граматичну, лексико-семантичну системи мови, її проміжні рівні, мову і суспільство, мову та історію, методи дослідження тощо.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Знання й розуміння предметної галузі й професійної діяльності.

ПРН 2. Знання історії та культури України, основ філософії, що сприяють формуванню світогляду й соціалізації особистості в суспільстві.

ПРН 3. Уміння оперувати сучасним категоріально-термінологічним апаратом мовознавства й літературознавства; знання найважливіших методичних та філологічних вітчизняних/зарубіжних наукових шкіл.

ПРН 4. Володіння українською мовою на високому рівні й здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціокультурних явищ.

ПРН 5. Знання підґрунтя й історичних віх фундаментальних дисциплін (теоретичні проблеми мовознавства та літературознавства, історії української мови, української літератури) як теоретичного базису дослідницької й прикладної діяльності в галузі мовознавства і літературознавства.

ПРН 6. Осмислення процесу формування основних розділів української мови.

ПРН 8. Уміння використовувати філологічні знання в процесі викладання української мови та літератури у відповідних типах середніх навчальних закладів.

ПРН 12. Сформованість комунікативної компетентності з української мови, здатність вдосконалювати та підвищувати її рівень.

ПРН 13. Здатність оцінювання непередбачуваних проблем у професійній діяльності й обдуманого вибору шляхів їх вирішення.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у результаті вивчення курсу студент оволодіває такими *компетентностями*:

І. Загальнопредметні:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 5. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність проведення досліджень на належному рівні.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ІІ. Фахові:

ФК 1. Набуття міцних знань із професійних дисциплін.

ФК 2. Знання структури філологічної науки, поділу знань на мовознавчу та літературознавчу складову, усвідомлення специфіки кожної.

ФК 3. Здатність вільно володіти нормами сучасної української літературної мови; застосовувати на практиці в різних комунікативних ситуаціях набуті теоретичні знання писемного й усного професійного мовлення; складати різні види загальних і професійних документів.

ФК 4. Знання комплексу лінгвістичних знань про мову як систему, що охоплює фонетику, лексику, морфологію, синтаксис, стилістику тексту і культуру мовлення та постійно розвивається, уміння оперувати лінгвістичними знаннями у професійній та науково-дослідницькій діяльності.

ФК 5.Здатність оволодівати сучасними знаннями про шляхи розвитку й становлення української літературної мови та особливості діалектної мови як її генетичного джерела.

ФК 6. Здатність давати оцінку основним здобуткам та досягненням світового й українського мовознавства; характеризувати теоретичні положення різних лінгвістичних концепцій мовознавців; аналізувати закономірності розвитку й функціонування мови в її багатоаспектних зв’язках із людиною, суспільством, історією, культурою з урахуванням методів дослідження та опису мови.

ФК 9. Уміння орієнтуватися в актуальних проблемах сучасної лінгвістики загалом та в колі проблем етнолінгвістики й лінгвокультурології; досліджувати мову в аспекті культури носіїв національної мови; з’ясовувати актуальні проблеми сучасної мовної політики та інформаційної політики; інтерпретувати етнотексти, осмисливши лексичний склад української мови.

ФК 10. Уміння здійснювати риторичний аналіз текстів, продукувати різні типи промов із актуальної теми і для різних ситуацій та вести розгорнутий монолог (лекцію), конструктивну бесіду з фахової й загальнокультурної проблематики, формуючи власний ораторський стиль на засадах гуманістичного риторичного ідеалу.

ФК 13. Здатність до осягнення студентами проблем періодизації історії української мови, історичної перспективи розвитку звукової та граматичної систем української мови в її зв’язку з іншими слов’янськими та

індоєвропейськими мовами, володіння навичками аналізу мовних явищ усіх рівнів у давніх текстах.

ФК 14. Здатність з'ясовувати предмет та основні поняття стилістики сучасної української мови; характеризувати процес формування, становлення й розвитку функціональних стилів; визначати стилістичні ознаки мовних одиниць у текстах різних стилів; зв'язко, логічно, точно, доречно й виразно викладати свої думки, користуючись багатством і різноманітністю мовних засобів відповідно до функціональних стилів сучасної української мови.

ФК 18. Здатність реалізувати проєкти, включаючи власні дослідження, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання, пов'язане з розв'язанням значущих наукових, культурних, етичних та інших проблем сучасного літературознавства.

ФК 19. Здатність розуміти процеси розвитку мовних і літературних процесів, їх зв'язку з суспільством, уміти використовувати ці знання в професійній діяльності.

ФК 20. Навички аналізу та інтерпретації гуманітарних текстів.

ФК 22. Мати навички наукових досліджень у галузі освіти і філології; здатність проводити прикладні дослідження з мовознавства, літературознавства та методики їх викладання на основі сформованих дослідницьких умінь і навичок.

ФК 23 Здатність демонструвати знання сучасної наукової парадигми в галузі мовознавства, літературознавства і методики їх викладання та динаміки їх розвитку, системи методологічних принципів і методичних прийомів дослідження.

ФК 24. Здатність до оцінювання основних здобутків та досягнень світового й українського мовознавства; здатність до характеристики теоретичних положень різних лінгвістичних концепцій мовознавців.

ФК 28. Володіння українською мовою на високому рівні й здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціокультурних явищ.

ФК 29. Володіння методологічними прийомами комунікативної поведінки в різних культурних контекстах.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Мовознавство як наука. Загальне мовознавство як навчальна дисципліна.

Об'єкт, предмет і завдання мовознавства. Структура мовознавчої науки (галузі мовознавства, лінгвістичні дисципліни). Місце мовознавства в системі наук. Завдання, мета і зміст курсу загального мовознавства. Внесок курсу у лінгвістичну освіту словесника.

Тема 2. Знакова природа і теорія мови

Мовознавство і семіотика. Поняття про знак, його ознаки. Структура знака. Типологія знаків. Специфіка мовного знака. Знаковість і одиниці мови. Мова як особлива знакова система.

Тема 3. Соціальна природа мови.

Функції мови у суспільстві. Мова як суспільно-історична норма. Відображення у мові соціальних чинників. Соціолінгвістика, її предмет,

завдання і проблеми. Вступ. Сучасна українська літературна мова як предмет наукового вивчення й фахової підготовки вчителя середньої школи. З історії становлення і розвитку української мови.

Тема 4. Мова і мислення. Мова і мовлення

Проблема співвідношення мови і мислення. Психофізичні основи зв'язку мови і мислення. Внутрішнє мовлення і мислення. Роль мови у процесі пізнання. Теорія мовної відносності та її критика. Основні етапи в дослідженні питання про співвідношення мови і мовлення. Проблема співвідношення мови і мовлення в сучасному мовознавстві.

Тема 5. Мовна система і мовна структура. Типи відношень у мовній системі. Структурні рівні мови. Внутрішні системи мови: а) фонологічна; б) граматична (морфологічний і синтаксичний рівні); в) лексико-семантична. Проміжні системи мови.

Тема 6. Методи і прийоми вивчення й опису мов

Поняття про методи і прийоми. Класифікація методів лінгвістичних досліджень. Описовий метод. Порівняльно-історичний метод. Порівняльний і зіставний методи. Структурний метод і його методики.

3. Рекомендована література

Базова

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної генології: навчальний посібник. К. : Видавничий центр «Академія», 2006. 248 с.
3. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень: підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2008. 240 с.
4. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства: навчальний посібник. К. : Вища школа, 1991. 231 с.
5. Білецький А.О. Про мову і мовознавство: Навчальний посібник для студентів. К. : «АртЕк», 1996. 224 с.
6. Гайдаєнко І.В. Навчально-методичні рекомендації з курсу «Загальне мовознавство» (Структуральні школи): Херсон : ХДУ, 2003. 43 с.
7. Гайдаєнко І.В. «Загальне мовознавство» – навчально-методичний комплекс… Херсон : ХДУ, 2018. 75 с.
8. Довбня Л., Товкало Т. Історія українського мовознавства: навчальний посібник в іменах. Переяслав-Хмельницький, 2018. 171 с.
9. Дорошенко С.І. Загальне мовознавство: навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 288 с.
10. Зеленько А. С. До питання про становлення лінгвістичного детермінізму (від структурної до когнітивної семантики). Луганськ : Альма-матер,1999. 71.
11. Зеленько А. С. З історії лінгвістичних вчень. Луганськ : Альма-матер, 2002. 226 с.
12. Зеленько А.С. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних вчень. Аспекти, методи, прийоми та процедури вивчення мови: посібник. Луганськ : Альма-матер, 2002. 283 с.
13. Зеленько А.С. Загальне мовознавство : навчальний посібник. К. : Знання,

2011. 380 с.
14. Иванова Л.П. Курс лекций по общему языкознанию. К. : Освіта України, 2006. 312 с.
15. Кириченко Г. С., Кириченко С. В., Супрун А.П. Нариси загального мовознавства: у 2 ч.: навч. посібник /За ред. А. П. Супрун. К. : Ін Юре, 2008. Ч. 1. 168 с.
16. Кириченко Г. С., Кириченко С. В., Супрун А.П. Нариси загального мовознавства: у 2 ч.: навч. посібник /За ред. А. П. Супрун. К. : Ін Юре, 2008. Ч. 2. 224 с.
17. Ковалик І. І., Самійленко С.П. Загальне мовознавство: Історія лінгвістичної думки. К. : Вища школа, 1985. 215 с.
18. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: Підручник. К. : Академія, 2010. 464 с.
19. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику: Учебное пособие. Москва : Флинта, 2004. 255 с.
20. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
21. Семчинський С. В. Загальне мовознавство: підручник для студентів філологічних факультетів університетів. К. : АТ «ОКО», 1996. 416 с.
22. Семчинський С. В. Загальне мовознавство. К. : Вища школа, 1988. 328 с.
23. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. К. : Наукова думка, 1998. 324 с.
24. Удовиченко Г. М. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних учень. К. : Вища школа, 1980. 215 с.
25. Удовиченко Г. М. Загальне мовознавство. Проблеми. Методи. К. : Вища школа, 1994. 235 с.
26. Удовиченко Г. М. Загальні питання мовознавства. К. : Вища школа, 2001. 247 с.

Допоміжна

1. Алпатов В. М. История лингвистических учений. М. : Языки русской культуры, 1999. 240 с.
2. Білецький А. О. Про мову і мовознавство. К. : АртЕк, 1996. 224 с.
3. Гайдаєнко І.В. Дистрибутивний аналіз як метод дескриптивної лінгвістики. Збірник наукових праць «Південний архів». Філологічні науки. Херсон : Вид-во ХДУ, 2003. Вип. XXI. С. 130–133.
4. Гайдаєнко І.В. Наукові засади когнітивної лінгвістики. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. Херсон : Вид-во ХДУ, 2006. Вип. IV. С. 292–295.
5. Глущенко В.А. Лінгвістичний метод і його структура // Мовознавство. 2010. № 6. С. 32–44.
6. Глущенко В.А. Порівняльно-історичний метод в українському мовознавстві 20-х – 60-х рр. XIX ст. Наукові праці : науково-методичний журнал. Вип. 260. Т. 272. Філологія. Мовознавство. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім.. Петра Могили, 2016. С. 21–26.
7. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі // Дивослово. 2003. № 5. С. 24–29.

8. Мельничук О.С. Методологічні проблеми аналізу співвідношення ідеального і матеріального в сфері мови // Мовознавство. 1987. № 1. С. 3–19.
9. Мельничук О.С. Методологічні пошуки в нових підходах до висвітлення мови // Мовознавство. 1991. № 3. С. 3–11.
10. Мельничук О.С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства // Мовознавство. 1997. № 2–3.
11. Олексенко В.П. Мовознавчі погляди І. Огієнка в контексті розвитку української лінгвістичної думки ХХ сторіччя : Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія філологічна: науковий збірник. Кам'янець-Подільськ, 2016. Вип. 13. С. 150–162.
12. Пентилюк М.І. Методичні рекомендації до курсу «Загальне мовознавство» для студентів. Херсон : ХДПУ, 2001. 17 с.
13. Пентилюк М.І., Гайдаєнко І.В. Методичні розробки з курсу «Загальне мовознавство» (Лінгвістичні концепції Ф. де Соссюра). Херсон : ХДУ, 2003. 32 с.
14. Потебня О. Мова. Національність. Денаціоналізація. Нью-Йорк, 1992.
15. Радзієвська Т.В. Текст як засіб комунікації. К. : Наукова думка, 1998. 191 с.
16. Русанівський В.М., Тараненко О.О., Широков В.А. Теоретико-лінгвістичні засади та інформаційно-комп'ютерне забезпечення україномовних лінгвістичних інтелектуальних систем // Мовознавство. 1996. № 4–5. с. 3–7.
17. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 843 с.
18. Сигеда П.І. Розмежування понять «мова» і «мовлення» у мовознавстві // Актуальні проблеми слов'янської філології, 2010. Вип. ХХІІІ. Ч. 1. С.413–429.
19. Тараненко О.О. Полісемічний паралелізм і явище семантичної аналогії. К. : Наукова думка, 1980. 114 с.
20. Тараненко А.А. Языковая семантика в ее динамических аспектах (основне семантические процессы). К. : Наукова думка, 1986.
21. Тараненко О.О. Мовна ситуація та мовна політика в сучасній Україні (на загальнослов'янському тлі) // Мовознавство. 2003. № 2–3. С. 30–55.
22. Тищенко К.М. Лінгвістичний знак як єдність знаків мови і мовлення // Мовознавство. 1989. № 1.
23. Тищенко К.М. Загальна структура лінгвістичних знань // Мовознавство. 1989. № 6. С. 47–52.
24. Ткаченко О.Б. Олександр Савич Мельничук як людина і вчений // Мовознавство. 2001. № 6. С. 4–7.
25. Українська мова: Енциклопедія. Вид. 3-ге, випр. і доп. К. : Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана. 2007. 822 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання: контрольні роботи, самостійна робота студента, написання реферату, наукової статті, участь у конференції, створення індивідуального проєкту.